

שבת שזכה, תשע"ה
מצוות לאו ליהנות ניתנו

מסכת ראש השנה, כ"ה, "אמר רב יהודה בשופר של עולה וכו'" עד
"שלחו ליה לאבוה דשמואל."

*טורי אבן, שם, ד"ה בשופר של שלמים
*התם סופר, שם, ד"ה המודר הנאה משופר

*מסכת יבמות, ק"ג, "אמר רבא הלכתא וכו'"
*רד"ה חליצתה כשירה
*חידושי הרשב"א, ד"ה של עבודה זרה לא תחלוץ

*מסכת נדרים, ט"ו, "האומר לאשה קונם שאני משמשך וכו'"
*חידושי הרשב"א, שם, ד"ה ואמר רב כהנא

*מסכת נדרים, ל"ו, "מלמדו מדרש וכו'" עד "מקרא נמי בחנם"

*מסכת פסחים, כ"ה, "איתמר הנאה הבאה לו לאדם בעל כרחו"

*משנה תורה להרמב"ם, הלכות שופר, פרק א, הלכה ג

*בית יוסף, או"ח, תקפ"ו, ד"ה כתב הכל בו
*שלחן ערוך, שם, סעיף ה
*מוגן אברהם, שם, ס"ק ז
*פרי חדש, שם, ס"ק א

*שלחן ערוך, יו"ד, רכ"א, י"ג
*ש"ך, שם, ס"ק נ"ט

*שער המלך, הלכות לולב, פרק ה, הלכה א

כצ"ח דשעט הדחק יכול לסמוך הכסופרים דהוא עלמו תוקע
 זו. ולפעני"ד י"ל שהוא עפ"י דין, דלכאורה אי ליכא אחר כ"ל
 לא אפשר ולא מיכוון ושרי, אבל אי ליכא אחר כ"ל אפשר ולא
 מיכוון. ולפ"ז הא דמטיין אפשר לומר דהוא פסוק ריש"י, אבל
 הא דכזאה משום טיפס אי ליכא פסוק ריש"י, ובאמת רמב"ם
 לא מייתי ליכ, וי"ל דסוגיא אזנא להך לישנא בפסחים [כ"ה
 ע"ג] דלא אפשר ולא מיכוון נמי אסור, אלא לפ"ז ל"ע הא דכ"ל
 בשופר של שלמים דהרי אפשר צפדיון משא"כ בשל ע"ז, עיין
 בקנרתיו וק"ל.

המודר הנאכ משופר. הכצ צ"י [סי' תקפ"ו ד"ה כתצ הכלבון]
 בשם הכלבו כתב, דהוא לא יתקע משום שעכ"פ נהנה
 מקול תקיעתו. אמנם דעת הרשב"א [יצמות ק"ג ע"ג ד"ה אחד]
 דאפילו הנאה הנאה אגב המנוח הוא בכלל מנאות לאו ליכנות
 ניתנו. והסברא צוה י"ל משום דכ"ל לא אפשר ולא מיכוון, כיון
 שעכ"פ יעשה המנוח כ"ל לא אפשר ולא מיכוון אע"ג דממילא
 נהנה. ולפ"ז אם אפשר ע"ז אחר לא יתקע הוא בעלמו דכ"ל

הבאה בעבירה בעלמא דאיכא מ"ד דלית לי, ואפילו מאן דאית לי, מ"מ
 כתב תוס' [סוכה ט' ע"א ד"ה הווא] דלאו דאורייתא הוא, היינו כגון
 לולב הגזול, אבל הכא שהמצוה בעצמה היא העבירה והעבירה היא
 המצוה ובוה ל"ע לא יצא ידי חובתו מן התורה, וכעין לא אמרה תורה
 שלח לתקלה [יומא ס"ו ע"ב]. ולפי זה בלאו הכי לק"מ מהנאות קול
 התקיעה, דאע"ג דעכ"פ עובר הלאו ע"י הנאה אחרת מ"מ המצוה פסולה
 שנעשית ע"י עבירה וק"ל.

כתב מה שהעיר מרן ז"ל דנימא עדל"ת בשופר של שלמים, האריך
 בזה בטעם המלך הל' לולב פ"ח ה"א, ועיין הגהות מעשה חושב שם.
 (ל) ע"כ מח"י סוגי' הג"ל. — ובח"י סוכה ל"א ע"ב (ס"ה א') ד"ה
 והנה, כ' בזה: והנה פרק ראווה ב"ד ס"ל לרב יהודה מצות ליהנות
 ניתנו, ואינו יוצא ידי חובתו בשופר של שלמים, ואין הטעם דלא יצא
 ידי חובתו משום מצוה הב"ע, דהא רב יהודה לא ס"ל אפילו מדרבנן
 כדמוכח פרק הניזקין [גיטין ג"ה ע"א] גבי חטאת גזולה שלא נודעה
 לרבים, — אלא לכאורה הכא המצוה היא העבירה והעבירה היא המצוה,
 ואינו מצוה הבאה בעבירה, אלא שהיא עצמה היא ההנאה של שלמים
 ושל ע"ז ובכ"י האי גוונא כולי עלמא מודים — ובירושלמי ס"פ האורג
 [שבת פ"ג ה"ג] מייתי קרא אלה המצות, אין מצוה עבירה ואין עבירה
 מצוה, וש"ס דילן לא מייתי ליה אמצוה הבאה בעבירה אבל גלמוד ממנו
 כנ"ל שהמצוה עצמה היא העבירה בודאי אינו יוצא ידי חובתו, כנלע"ד.
 אמנם ראיתי בחידושי רשב"א ביבמות [ק"ג ע"ב ד"ה אחד] מייתי
 ליה בלשון אחר, דאם נאמר שלא יצא ידי חובתו הרי לא נהנה, ע"כ
 לא יצא י"ח. וצריך להבין מה בין זה לכל מאי דאמר רחמנא לא תעביד
 אי עביד לא מהני ולקי משום דעבר אמירא דרחמנא [כתמורה ד' ע"ב],
 וה"נ נימא הכי דעכ"פ עבר על שנהנה. וי"ל דודאי אי הוה כתיב בתורה
 לא תטול לולב של אשרה, ועבר ונטל אף על פי שלא י"ח, הא עבר
 אמירא דרחמנא, אעפ"י שבאמת לא נטלו שהרי לא יצא ידי חובת
 נטילתו, מ"מ לקי במה שנטלו כמי שנטלו לצאת בו, וכן המקדים
 תרומה לבכורים אי לא היה תרומתו תרומה מ"מ לקי דעבר אמירא
 דרחמנא, דהקדים ורצה שתהיה תרומה קודם לבכורים, אבל הכא לא
 כתיב לא תטול לולב של אשרה, אלא גבי ע"ז כתיב [דברים י"ג י"ח]
 לא ידבק בידך מאומה, והרי לא נדבק בידו מאומה שהרי לא יצא ידי
 חובת מצוה ומה נדבק בידו, והבן זה.

ע"ש, וא"כ אף אי לא י"ח מ"מ עבד איסורא והדרה קושית הטורי
 אכן כ"ל לדוכתה, משו"כ מודה ר' יהודה שיואל צו כקושית
 טורי אכן כ"ל בח.

מיהו לולי דברי הגאון כ"ל הייתי מיישב בקושי צאופן אחר,
 דבלאכ"י קשה לי אמאי אינו יולא בשל שלמים ליתו עשה
 דשופר ולידחי לאו דהנאה הקדש. מיכוו צע"ז אפשר ליכא עשה
 דתשרפון צאש, אבל משל שלמים קשיא. וי"ל דאכ"י אותה צנא
 שהיא דאורייתא יולא משום עשה דוחה ל"ה, וממילא הו לית צו
 מעילה אפילו בעולה, כיון דמדינא שפיר עביד ודאמר בשלמים
 לא יולא, כיוון משום בני דרבנן, ורצה נמי דהקשה אימת מעל
 אצנא דרבנן הקשה, ולפ"ז מוכח דממילא דרבנן נמי לאו ליכנות
 ניתנו. אלא דיש לפקפק על זה דאפשר לקיים שיהם ע"י פדיון
 דכתצו תוס' בצורות כ"ז ע"א ד"ה החולש וכו' ע"ש בט.

והנה בש"ע [או"ח] סי' תקפ"ו סע"ו כי פסק המודר הנאכ
 משופר לא יתקע בעלמו, והיינו כהכל צו כ"ל, וצ"י סי'
 רכ"ח ס"ג פסק דהוא עלמו תוקע צו, וכש"ך שם כי הכרעת

(כח) ובח"י חולין פ"ט ע"א כתב בזה מרן ז"ל: לאו ליהנות ניתנו.
 כתב רשב"א ביבמות [ק"ג ע"ב] דלמ"ד ליהנות ניתנו לא יצא יד"ח
 לולב ושופר מטעמא כיון שכל הגאון לצאת ידי חובתו לכן לא יצא ידי
 חובתו ולא נהנה ולא עביד איסורא, וכ"כ בשם רמב"ן. ולכאורה קשה
 מכל מה דאמר רחמנא לא תעביד דקיי"ל דלקי דעבר אמירא דרחמנא
 [תמורה ה' ע"א], אמאי כיון דלא מהני לא לילקי. וי"ל התם אמר רחמנא
 אונס לא יגרש או לא יקדים תרומה לבכורים, ואפילו נימא דלא מהני
 מעשיו הרעים מ"מ איהו עבר וגירש והקדים תרומה לבכורים ועביד מאי
 דאמר רחמנא לא תעביד, ומשום הכי לקי, ואה"נ הכא אי הוה כתיב לא
 תתקע בשופר של ע"ז ולא תטול לולב של ע"ז ועבר אע"ג שלא יצא
 ידי חובתו, מ"מ הרי נטל ותקע מה שהוהיר רחמנא לא תטול, אבל לא
 כתיב אלא לא ידבק בידך שלא יהנה והרי לא עבר על זה שלא נהנה
 כיון שלא יצא ידי חובתו, ע"כ אמרינן שלא יצא י"ח, כן י"ל לכאורה.
 אלא דצ"ע לכאורה, הא רשב"א כתב שם למ"ד לאו ליהנות ניתנו
 הא עכ"פ נהנה בחליצה שהותר לעלמא, ותיירץ כיון דהך הנאה היא
 מחמת המצוה דמה שהיא מעכבת לינשא לאחר היא ממצות הי"ח, הוה
 בכלל מצות לאו ליהנות ניתנו. מבואר מדבריו אלו הי' שם הנאה אחרת
 שאינה מכת המצוה הי' עובר על לא תדבק בידך, והשתא בתקיעת שופר
 כתב הר"ן וכ"כ בכל בו ופסקו בש"ע שנהנה התוקע מהקול, נמצא לעולם
 עבר על לאו דלא תדבק בידך מכח הנאה התקיעה, וכיון שעכ"פ עובר
 על זה הלאו, נימא נמי למ"ד מצות ליהנות ניתנו שיצא י"ח שהרי אינו
 מרויח במה שאינו יוצא י"ח דעכ"פ עובר על זה הלאו, ומה לי הנאה
 מרובה ומה לי הנאה מועטת. ולכאורה י"ל ולומר דקיי"ל קול ומראה וריח
 אין בהם מעילה ולא איסור הנאה מן התורה כלל, ולק"מ קושי' זו כיון
 דלא נהנה אלא מקול בעלמא.

ועפ"י יתיישב היטב גירסת הר"י דגרס במס' ר"ה רב יהודה התוקע
 בשופר של ע"ז יצא, אע"ג דאיהו גופי' אמר בשופר של שלמים לא יצא,
 ומפני קושיא [זו] מחקו תוס' גירסא זו וגרסו אמר רבא. והשתא א"ש,
 בשלמא בשלמים ליכא איסור בהנאת קול וכנ"ל אבל בע"ז אפילו קול
 ומראה וריח יש איסור דאורייתא כמ"ש תוס' במס' ע"ז י"ב ע"ב [ד"ה
 אלא] [ותלי' באפשר ולא מיכוון] וא"כ כיון דעכ"פ נהנה ועובר על לא
 ידבק בידך גם ידי מצוה יצא וק"ל.

אך שבת וראיתי דעכ"פ תיקשי לאב"י דסבירא לי' אי עביד מהני
 דאל"ה אמאי לקי, הרי לאב"י אי לאו דאהני מעשיו לא לקי אע"ג דעבר
 אמירא דרחמנא והקדים תרומה לבכורים או אונס שעבר וגירש ולא
 לקי אלא משום שקיים המצוה, וקשה להרשב"א נימא שלא נתקיים

ויש לעיין לפי מה שכתב הכל בו [הובא בשו"ע או"ח סי' תקפ"ו ס"ה]
 המודר הנאה משופר לא יתקע בו תקיעה של מצוה, מפני שנהנה מקול
 תקיעת עצמו שהתוקע נהנה מזה. — וא"כ לפי זה אמאי אמר רב יהודה

אפשר ולא מיכוון. וזכר י"ל סחירת הש"ע עיין מג"א סי' תקפ"ז סק"ז. — וזכר אחי שפיר הא דהשמיט הרמז"ס הכ דמזכ מי העלת ומעין דבשמעתין, דכ"ל למאי דקו"ל כהך לישני פ"ב דפסחים [כ"ה ע"ב] דלא אפשר ולא מיכוון שרי, ליתא להך חילוקא בין ימות החמה לימות הגשמים. — ולפ"ז הא דכתב הרמז"ס [כ"ה שופר פ"א ה"ג] גבי שופר של עולה דאין מעילה בקול וכי לעיל [ד"ה ואם תקע] דהכוונה על הנחת הקול בלא המלוכה, וזכר י"ל גירסא שלפנינו שכיח גירסת הר"י"ף א, וקשה תיפוק לי משום דכ"ל לא אפשר ולא מיכוון, י"ל הא אפשר צפדיון.

ועיין מ"ש תוס' ס"פ שזענת הדיונים [מ"ד ע"ב ד"ה ורצ] שהקשו הא אכתי נהנה צפרועה דר' יוסף. וי"ל דעיקר קושי משופר דאי לא הוה תוקע צו אפשר שלא יתרכי לו שופר כלל ועבור זמנו ולריך לתת לעני המודמן לפניו, משא"כ צמעיין דעכ"פ פעם אחת מחוייב לטבול עלמנו ומאן יומר דהשתא יודמן לו עני בשעת עזילה דהשתא, דלמא דרצבא השהת לא יודמן ואלו הוה ממתין עד שזיגע למעין של היתר אפשר שם הוה מודמן לו וע"כ עיקר קושי משופר. ולפי זה י"ל בקל מ"ע קמשמע לן רצא צתרוויכו צשופר ומעין עיין מהרש"א. והנה לשיטת הרשב"א דהנחה דעלמא הבאה בשעת המלוכה הוה בכלל מלות לאו ליהנות

נתנו, לק"מ קושי תוס' הלא מפרועה דרצ יוסף וכ"כ שער המלך [כ"ה לולב פ"ח] אב.
[המודר הנחה ממעין טובל צו עזילה של מלוכה צימות הגשמים אכל לא צימות החמה]. צ"כ טורי אכן צהבני מילואים [סוד"ה דר אמר] הקשה אמאי [אסור צימות החמה] הלא אינו מכיין ליהנות, ואי משום פסוק רישא, הא כתב הר"ן [חולין סוף פ"ז] דבהנחה לא שייך פסוק רישא, וכתיב צקושיא. ולפע"ד הר"ן נמי לא אמרה אלא צמידי דלא עביד להנחה וריח כי אם לאכילה, אז בהנחה דידיה לא אמרינן פסוק רישא וכמ"ש הר"ן בעצודא זרע [ס"ו ע"ב ד"ה צה תיובת], אך צמעיין דלכתי עבידי להחקר צו צימות החמה, מודה הר"ן דשייך פסוק רישא בהנחה דידיה א.

בעה"ה, בסוגיא דמצות צריכות כוונה במס' ר"ה כ"ח ע"א לה. (משנת תקצ"ג) לה.

שלחו לי לאכיל דשמואל כפאו ואכל מנה ילא וכי — נראה דלאו צרשיעי עסקינן דלא צעי למועבד מלוכה, אלא הוה רוצה לאכול מנה כמלותו אחר צסידר עלה הגדה וישתה צי כוסות, וצאו פרסיים וכפלוכו לאכול קודם זמנו על כרחו, וקמ"ל צברייתא דאין לו להדר אחר כזית מנה אח"כ, ולכשיזדמן לו אין לריך לצרך

הנ"ל, כ': אולם הר"ן בסו"פ שמונה שרצים הסביר וגילה כוונתו כאן בחולין שכתב שם על דברי הערוך שהביא רא"י דפ"ר דלא ניהא לי מותר מהא דמוכרי כסות היינו טעמא לפי שלא אסרה תורה אלא מלבוש שסתמא להנאה אבל כל שאין לו הנאה ממנו אינו מלבוש אלא משוי בעלמא ע"כ. וביאור דבריו, וודאי אם לבש מלבוש דרך לבישה אף שאינו מתכוון להנות ממנו מ"מ הוי פסיק רישא והוי בכלל לא תלבש שעטנז שסתמו להנאה, משא"כ מוכרי כסות אינם לובשים אלא נושאים, א"כ דוקא כשמתכוונים להנות הכונה משוי לי מלבוש ולא משוי, אבל אם אינו מתכוין להנות הדר הוי לי משוי ולכן לא שייך פסיק רישא. ולפ"ז מיושב קושית טורי אבן דהא התם [בר"ה] טבל והקר כדרך הטובלים א"כ שייך ביה פסיק רישא, משא"כ במוכרי כסות הכונה משוי לי מלבוש, וכיון שאין כאן כונה לא הוי מלבוש מכה פ"ר. — וכ"כ בחי' שלש שיטות (ירושלים תשכ"א) ע' ל"ט, ובחי' יומא שם (ל"ב ב') ד"ה והגלע"ד.

לד) לחי' סוגיא זו ישנם בידינו שני העתקות תלמידי מרן ז"ל, א' העתקת הג"מ משה שיפמן ז"ל שהעתיק מתחילת הסוגיא עד סוד"ה והנה שאגת ארי"י, ב' העתקת הג"מ שמואל נאדאש ז"ל אבר"ק יערגען, מד"ה ומנא תימרא דתנו, עד סוף הסוגיא. חי' הסוגיא מהעתקת הג"מ משה שיפמן נדפס לראשונה בספר הזכרון לבעל פחד יצחק (ע"י מכון ירושלים י"ם תשר"מ, עמ' תקל"ו) עד ד"ה ומנא תימרא, ומשם והלאה לא נדפס כיון שכבר נדפסו בחי' ר"ה שיצא לאור על ידינו בשנת תשכ"א.

לה) תאריך כתיבת הסוגיא לא מופיע בהעתקת כתי' הנ"ל, אולם ברור שמרן ז"ל למד סוגיא זו לשבת שובה תקצ"ג, וחלק הדרוש לסוגיא זו נדפס בדרשות ח"ס ח"א, כ"ו א', וז"ל: בעז"ה מה שחבני הי"ת פ' וילך ושובה תקצ"ג לפ"ק. וההוכחה לכך, א' מלשון הדרוש הנ"ל מוכח להדיא שלמד אז סוגיא דמצות צריכות כוונה, וכמ"ש גם הג"מ רי"ב שטרן ז"ל בהערה ב' עיי"ש. ב') בסוגי' זו בסוד"ה מיהו ה"ה, כתב מרן: ובדרושים כ', והכוונה לדרשה הנ"ל, ראה להלן הערה מ"ו. ג') להלן בד"ה והנה רבים מקשים, כתב מרן: ובני הבחור החתן השנן כמור"ה שמואל וואלף אמר לי. והנה מרן הכ"ס ז"ל התקשר בשידוכין בשנת תקצ"ב ובשנת תקצ"ג היתה החתונה (ראה חוט המשולש (ת"א תשכ"ג) עמוד רל"ב—רל"ג).

בקולו, וא"כ למה לא נימא דיצא י"ח מצותו. וי"ל דקול ומראה וריח אין בו מעילה [כפסחים כ"ו ע"א], נמצא מטעם הנאת הקול אין בו מעילה, רק משום הנאת המצוה, ושפיר קאמר הרשב"א אי לא יצא י"ח מצוה לא נהנה ולא עביד איסורא. ולפ"ז לפי מה שכתבו תוס' בע"ז פרק קמא [י"ב ע"ב ד"ה אלא] דבע"ז אפילו קול ומראה וריח יש בו איסור הנאה, א"כ אתי שפיר גירסת רב יהודה אומר בשופר של ע"ז לא יתקע ואם תקע יצא, כיון דאפילו אם לא יצא מ"מ עבר עבירה ע"י הנאת הקול, ניהא דיצא ידי חובתו, משא"כ שלמים דאין מעילה בקול, ומיושב גירסא הנ"ל דדחה תוס' לקמן [ד"ה באשרה, ובשמעתין ד"ה אמר] והיא גירסת הר"י"ף שם בר"ה — ועיין רמב"ם פ"א משופר הל' ג' ע"ש.

ובחי' דשי' פרק ראווה בית דין * כתבתי, דלא שייך הכא לומר דלא יצא י"ח משום רוצה בקיומו של ע"ז, וכן הקשה שם בטורי אבן. — דמה בכך, א"נ לא יצא ידי חובתו, מ"מ הא כבר רצה בקיומו של ע"ז, ולא נצילנו מחטא זה על ידי שלא יצא י"ח, עיי"ש בתוס' ביאור. גם מצוה תב"ע לא שייך, כיון דאין המצוה על ידי העבירה. — ועיין מה שכתבתי בחי' למס' חולין ח' ע"א ** ברוצה בקיומו על מנת לבטל לכשימצא גוי, וע"ש בפני יהושע.

לא) עיין לעיל ד"ה אמר רב יהודא.
לב) מחי' פ' ראווה בי"ד, משנת תקס"ה, הועתק בשו"ת מכתב סופר, באר מרים, מ"ה טור ב'.
לג) חי' סוגיות (ירושלים תרנ"א) ג' ג' ד"ה שוב. — וכ"כ בחי' נדרים ט"ו ע"ב ד"ה הנאת, ושו"ת יו"ד סי' ס"ט ד"ה וע"ד הקושי'. — ובחי' יומא (ל"ג ב') ד"ה אולם, אחרי שמביא מרן ז"ל קושית הטור"א

(*) מרן ז"ל כ' חי' על פ' זה בראש חידושים אלו כותב מרן ז"ל: בעז"ה, מה שחבני הי"ת פרק ראווה בי"ד פה ק"ק מ"ד, התחלנו יום ג' כ"ו מנחת תקס"ה לפ"ק בלימוד הישיבה בעז"ה. — בשו"ת מכתב סופר, בבאר מרים, מ"ה טור ג', כי הג"מ רי"ב שטרן ז"ל, שבימי השואה נאבדו חי' אלו מס'י דפים, אבל הרוב מחי' אלו נשארו ע"י העתקתו לט' מכתב סופר. — והעתקנו משם הכל על מקומו.
(**) עיי"ש מהדור"ק ד"ה מותר, ומזה"ב ד"ה טכ"ו, וע"ע בחי' ע"ז ל"ב ע"א ד"ה ובמס'.

ולר"ל מיבעיא ליה התם בע"ז בפרק כל הצלמים [מ"ז ע"א], רבא פשיטא ליה, ע"כ. ויש לדקדק עליו שנראה סותר את עצמו ממ"ש בע"ז בפרק כל הצלמים [דף כ' ע"א] וז"ל, הילכך הא דאמר רבא בפרק לולב הגזול דלולב של ע"ז אם נטל יצא, לא משכחת לה אלא ביי"ט שני, ולא בעינן לכס, וא"נ ביי"ט ראשון, כגון שעבדו מעיי"ט, וכיטלו ביי"ט, אבל אי עבדו ביי"ט וכו', הרי שכתב שמירת רבא איירי נמי ביי"ט ראשון וכיטלו, ואילו בכאן כתב ולאחר ביטול אפילו לכתחילה נמי, וצריך לידחק ולומר שמ"ש א"נ ביי"ט ראשון, לא קאי אמימרא דרבא, דרבא ודאי לא מצי איירי בביטול, דבהא אפילו לכתחילה שרי, כמ"ש כאן, אלא אדינא דרבא קאמר, דהך דינא דרבא לא משכחת לה אלא בתרי גוונני, או ביי"ט שני, א"נ ביי"ט ראשון וכיטלו, דאז יצא ואפילו לכתחילה, ולאפוקי בשעבדו ביי"ט וכו', דאז אפילו בדיעבד אינו יוצא, ודוחק.

ומ"ש ה"ה וכשאמרו יצא הוא ביום ב', כן כתבו התוס' שם [סוכה ל"א ע"ב ד"ה באשרה], והטור ז"ל סימן הגזכר [אור"ח סימן תרמ"ט]. והנה מתוך דבריהם אלו משמע דס"ל דאף ביי"ט שני דרבנן אם קצא נטל יצא, משום דאמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו אפילו במצות דרבנן, וכן נראה שהוא דעת הרשב"א בתשובה סימן תשמ"ו, שכתב דהמודר הנאה מחבירו ונתן לו לולב לצאת בו, דיוצא בו ביי"ט שני מטעמא דמצות לאו ליהנות ניתנו, ושלא כדעת הרז"ה שכתב בפרק ראוהו ב"ד [ר"ה דף ו' ע"א] גבי המודר הנאה מחבירו דמותר לתקוע לו תקיעה של מצוה, דדוקא בתקיעות דר"ה שהוא מצוה מן התורה, אבל בתעניות לא, וכן כתב הרב בעל שע"א ז"ל סימן ל"ח [דף י"ד ע"א דפוס לעמברגן], שדעת הרשב"א שלא כדעת הרז"ה, אך קשה לי טובא שדברי הרז"ה נראין כסותרים, דבפרקין [סוכה דף י"ז ע"א] כתב כדעת התוס' ממש, שכן כתב וז"ל, והא דאמר רבא לולב של ע"ז לא יטול ואם נטל כשר וכו', ואם נטלו כשר אפילו קודם ביטול, כיון דאית ליה ביטול, ומצות לאו ליהנות ניתנו, וכשר ביי"ט שני, ולא בעינן

לכס, והוא אינו מתכוין לזכות וכו', והנה מבואר מדבריו דאפילו ביי"ט שני דדבריהם ס"ל ז"ל דמצות לאו ליהנות ניתנו, הפך ממ"ש בפרק ראוהו ב"ד, ודוחק לומר דמ"ש בפרק ראוהו ב"ד אינו אלא לכתחילה, ולא יתקע בתקיעות דרבנן, דכיון דאף במצות דרבנן אמרינן דמצות לאו ליהנות ניתנו, והנאת המצות לא חשיבא הנאה, כי לא ניתנו אלא לעול על צואריהם, מהאי טעמא נמי יהא מותר אפילו לכתחילה, וכן משמע קצת מדבריו שבפרקין [סוכה י"ז ע"א], שכתב בין כך ובין כך לכתחילה לא יטול, משום דמאיס לגבוה, משמע דהא לאו הכי אפילו לכתחילה נמי. ולכן נראה שאף הרז"ה לא כתב כן אלא גבי מודר הנאה משופר, משום דסבירא ליה דאיכא הנאה בשמיצת הקול, וכדמשמע מפשט דברי רבינו ז"ל בפ"א מהלכות שופר דין ג', וכן כתב הרב פר"ח בסימן תקפ"ו ס"ק ה' שזהו דעת רבינו, יע"ש, ומש"ה ס"ל להרז"ה דדוקא בתקיעה דר"ה שהיא מן התורה אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו, אע"ג דאיכא הנאת הגוף בהדי מצוה, אבל בתקיעות דרבנן, כיון דאיכא הנאת הגוף, לא שרינן ליה משום מצות דרבנן, אמנם גבי לולב דליכא הנאה בנטילתה כלל, פשיטא ודאי דאפילו במצוה דדבריהם אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו, שהרי אפילו תימא דמצות דרבנן לא חשיבא מצוה אלא כרשות, ליכא הנאה בנטילה כלל מהם, ואפילו אם נטלה בדרך רשות אין כאן איסור הנאה כלל, אלא דבנטילת מצוה הוה ס"ד דחשיבא הנאה מה שמקיים המצוה, וכיון דאמרינן דהנאת המצוה לאו הנאה היא, מה לי מצוה דרבנן מה לי מצוה דאורייתא, ואדרכא במצוה דאורייתא הוה שייך טפי למימר דחשיבא ליה הנאה יותר, שמקיים מצוה דאורייתא, ומעתה אין ראייה מדברי הרשב"א שחולק לדעת הרז"ה ז"ל, ולא כמ"ש הרב בעל שע"א ז"ל כנ"ל א.

הן אמת שלפי זה קשה טובא, דכיון דאיכא הנאת הגוף בהדי מצוה, לא אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו, כדאמרינן ב"ר"ה [כ"ח ע"א] גבי המודר הנאה ממעיין, טובל בו טבילת מצוה

טעם המלך

א לולי הוסיף הר"ן [ר"ה דף ו' ע"ב] על דברי רז"ה ואמר שלפי דעת רז"ה דאמר בתקיעות של תעניות אסור לתקוע, ה"ה נמי תקיעות דרבנן דראש השנה, עיין בר"ן היטב, אמרתי שלא קשיא קושית הרב פה, ואמרתי דדברי רז"ה נכונים הנה, ודוקא תקיעות של תעניות שעיקרן מדרבנן, אבל בתקיעות ר"ה אף שיש מהן תקיעות דרבנן, אפ"ה לאו ליהנות ניתנו, וכל מה דתקן רבנן כעין דאורייתא תיקנו ככה"ג, ולפ"ז סרה תלוונת המחבר מאת רז"ה, דגבי יי"ט שני כיון דעיקר דאורייתא נמי אמרו רבנן דלאו ליהנות ניתנו, ובאמת שלפ"ז יהיה דברי רז"ה נכונים, דנקט תקיעות תעניות, ומדוע לא נקט תקיעות דרבנן ב"ר"ה, וע"כ דוקא נקט תעניות, דעיקרן מדרבנן, ולא תקיעות ר"ה דעיקרן דאורייתא, אמנם מה אעשה, הרי רבינו הר"ן ז"ל לא הבין דבריו כן, וז"ל הר"ן, וכתב הר"ז הלוי ז"ל, דכי שרי דדוקא בתקיעות דר"ה, שהן מצוה מן התורה, אבל בתעניות לא, ולפי דבריו אף בתקיעות דר"ה יש לדקדק, דיש מהן תקיעות דרבנן, עכ"ל, ולדעתי ליתא, ולפ"ז נמי לאו סתרי אהורי והרשב"א התוס', דהרשב"א מיידי בלולב, ועיקרן דאורייתא, אמנם מי יכול לדין את שהתקף ממנו, והרי הר"ן ז"ל לא חילק בכך. ובאמת אנכי הבאתי ראייה דעיקר דינם של רב יהודה ורבא [ר"ה כ"ח ע"א] איירי לענין תקיעות דרבנן, דבמצות קצא דאורייתא אמאי אינו יוצא, ליתי עשה דשופר ולידחי לא תעשה דמעילה,

מעשה חושב

רש"י ז"ל דלא שייך לומר דכיון דלית דמי יוצא ידי חובתו צו"ט אי עבר אדרכנן ועלה, משום דהוי מלוה הנאה בעצמה דרבנן, או אינו יוצא ידי חובתו אפילו בחול המועד, דזה אינו, משום דשאי ושאי צ"ן גוף המלוה למנאי שבה, ודוק.

קצא אם נטל יצא משום דאמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו אפילו במצוה דרבנן. נ"ב, תמהני מאי אפילו דכתיב כאן, שהרי איזה הנאה הגוף יש בנטילת לולב וזאת הנאה זו דע"ז נטילת לולב זה אי תימא ליוצא בו ידי חובתו יהיה פטור מלטרונא ולחזור אחר לולב אחר כשר, וא"כ לפ"ז הרי אדרבה בנלוה דאורייתא הרי איכא חובת טפי לשהדורי לקיימה ממה שיש חובת בנלוה דרבנן, ואי תימא דאפילו בנלוה דאורייתא אמרינן דנלוה לאו ליהנות ניתנו ויוצא ידי חובתו לולב של ע"ז אע"ז דע"ז יהיה פטור מלהדר אחר לולב כשר או להוציא ממון עליו, א"כ מ"ש דלמרינן כן צו"ט שני דרבנן, ומאי אפילו שכתב סבל, וע"כ לומר דהרז"ה לא כתב דמודר הנאה מחבירו אינו חוקע לו תקיעות של תעניות אלא משום דס"ל דמהני בשמיצת קול שופר. וצ"ע אמאי לא נקיט הרז"ה תקיעות דרבנן ב"ר"ה מה שאנו מוסיפין על חיונן מן המורה, דתקיעות דתעניות הרי אינן חובה על כל יסיד לתקוע כמו החובה של התקיעות דר"ה ודיוכל, אלא שהן חובה על הציור בלבד, כדי להכניע את הלב, דמשום הכי איכא מ"ד צ"ע דתעניות [י"ד ע"א] דאין מתרעין בשופר, אלא המתרע צפה, ואפילו אי תימא דהרז"ה קאי אמתנית בנלוה וכתקיעות סלוליות קאמר, נמי קשה כנ"ל, ומכ"ש דהתקיעה בנלוה הוה דאורייתא, ודוק.]

[מנכד המתכר: עיין בטעם המלך פה מה שבעיר בזה]. קצב בטעם המלך. דבמצות דאורייתא אמאי אינו יוצא וכו' ולידחי ל"ת דמעילה. תמהני דלטו אין איסור בהקדש להנחה ממנו אלא האי ל"ת דלא מוכל לאכול בשערך וגו', והרי אם נדבר שהוה של הדיוט לא אמרינן דאחי עשה ודחי ל"ת דגזל, ואפילו היכא דשאלו כשר, א"כ הרי מ"ש נטל הקדש, דלא יהיה כח הדיוט ממנו הקדש, ומה לו לקיים מצוה נטל כרמו של בעל החפץ, ואפילו בלא לאו דמעילה יענה שאסור ליהנות מהקדש, דהא לא גרע מממון של הדיוט, ולנתן גזל שופר אמרינן נמי דלא יתקע בו, אלא דאם תקע בו יצא משום דאין גזל בקול, כמ"ש המג"א סימן תקפ"ו ס"ק ד', וע"ש. ומדברי הט"ו שם ס"ק

בימות הגשמים, אבל בימות החמה לא, וכן כתב הר"ן בנדרים דף ט"ז ע"ב ד"ה והא מן התורה וכו', ומהאי טעמא כתב מרן הב"י סימן תקפ"ו [ד"ה כתב הכלבון משם הכלבון] [סימן ס"ד ריש הלכות ר"ה] דדוקא אדם אחר תוקע לו והוא שומע, אבל המודר עצמו אסור, לפי שיש הרבה בני אדם שנהנין כשהן תוקעין, וכל מידי דאיכא הנאה לגוף לא מהני טעמא דמצות לאו ליהנות ניתנו, יע"ש, ולע"ז נראה שיצא לו דין זה להכלבו ז"ל משום דק"ל ההיא דאמרינן התם בר"ה, הדר אמר רבא אחד זה ואחד זה יצא, מאי טעמא, מצות לאו ליהנות ניתנו, דמשמע דוקא דיעבד הוא דיצא, הא לכתחילה לא, ומ"ש ממודר הנאה בשופר, דשרינן ליה [בר"ה שם] לתקוע אפילו לכתחילה מטעמא דמצות לאו ליהנות ניתנו, וכן גבי כסוי הדם אמרינן [חולין פ"ט ע"א] דמכסין בעפר עיר הנדחת מהאי טעמא, ועיין במהר"ם די בוטון דף ק"ל ע"ב, ובהרב כנה"ג חלק י"ד סימן כ"ח [הגהות ב"י ס"ק ג'], מש"ה ס"ל ז"ל דגבי מודר לא שרינן אלא לאחר שיתקע לו, אבל הוא עצמו אסור, ומהאי טעמא לא שרינן לכתחילה לתקוע בשופר של עולה ושלמים, משום דנהנה מתקיעתו.

ומ"מ נראה דאף הכלבו ז"ל מודה דאם תקע המודר עצמו דיצא, ואע"ג דכי תקע באיסורא תקע, משום דכיון

דאמרינן שהנאת המצוה לא חשיבא הנאה, משום דעבד איסורא שנהנה גופו לא מיפסל בהכי, משום דאפילו נימא דלא יצא סוף סוף איסורא מאן פקע ליה, שהרי נהנה גופו מקול תקיעתו, והא דאמר רבא התם [בר"ה שם] אימת מעל לבתר דתקע כי תקע באיסורא קא תקע, דמשמע דמשום האי טעמא אמרינן דלא יצא, לק"מ, דהתם לפום מאי דס"ד דמצות ליהנות ניתנו פריך ליה שפיר, דהיכי אמרינן דיצא י"ח כדי שיהנה גופו משופר עולה במה שמקיים המצוה, דנהי דכבר עבד איסורא במה שנהנה מקול תקיעתו, מכל מקום היכי שרינן ליה להוסיף על חטאתו פשע ושיהנה ג"כ בקיום המצוה, מן הראוי לנו לומר שלא יצא י"ח כדי שלא יהנה, אמנם לפום מאי דמסיק דמצות לאו ליהנות ניתנו, א"כ הנאת המצוה לאו הנאה היא, ואי משום דנהנה גופו מקול תקיעתו, כיון דלא מיתקן במאי דאמרינן לא יצא י"ח, אמרינן דיצא י"ח, ואיסורא דעבד עבד, ואי משום דהו"ל מצוה הבאה בעבירה, איכא למימר דכיון דאנו אלא מדרבנן לא חיישינן, הן אמת שמדברי רש"י ז"ל בפרק כל שעה [ל"ה ע"ב ד"ה טבול] נראה בהדיא דאפילו באיסורא דרבנן חשיבא מצוה הבאה בעבירה, ומ"מ לדעת הכלבו אפשר לומר דלא ס"ל כדעת רש"י, וא"נ ק"מ משום דגבי שופר גלי קרא דיום תרועה יהיה לכם דיוצאים בשופר הגזול, כדאיתא בירושלמי [סוכה פ"ג ה"א], ולא חיישינן למצוה

מעם המלך

וכמו כן הקשה הש"ס לקמן [ל"ב ע"ב], וליתי עשה דשופר ולידחי ל"ת דיי"ט, ומשני הש"ס יום טוב עשה ולא תעשה הוא, ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה, כל זה גבי י"ט, ולא גבי איסור מעילה, והרי המועל בזדון אינו אלא בלאו, כמ"ש הרמב"ם והראב"ד [פ"א מהלכות מעילה הלכה ג'], כל המועל בזדון לוקה, שנאמר לא תוכל לאכול בשעריך, וא"כ אפילו לכתחילה יתקע בו, ודוחק לומר דרב יהודה ורבא איירי בראית ליה שופר אחר, וא"כ לכך לא יתקע בו, כיון דאפשר באחר, דהא סתמא אמרי למילתיה, ומאי פסקא, והוא להו יפורשי דבריהם, ועוד לא מצינו בשום פוסק דמחלק בזה, וע"כ דהם אמרו לא יתקע ואם תקע לא יצא כיון דתקנו רבנן דצריך לתקוע שלש שלש, ולא יצא ידי חובתו אלא אי"כ תקע גם תקיעות אלו, והוי ליה רק מצוה דרבנן, ואיך יבא מצוה דרבנן וידחה לא תעשה דאורייתא, ואף אם עבר ותקע לא יצא, כיון דעבר איסורא דאורייתא, ובאמת בתקיעות דאורייתא יצא, כיון דלא מעל, ואפילו לכתחילה מותר לתקוע, אמנם לא יתקע תקיעות דרבנן, ואם תקע לא יצא ידי חובתו, דבאיסורא קא תקע. ואולם יש לעיין בזה, אם בתקיעות דרבנן איירי, מ"ט דרבא בהו"א [בר"ה שם] דאינו יוצא משום דקא עבד איסורא, וכיון דכי עבד איסורא הוי מצוה הבאה בעבירה, הא גבי מצוה דרבנן ס"ל לרבא כסוכה [ל' ע"א] דלא אמרינן מה"ב, וכדמשני התם על המתני, ועיין שם בתוס' ד"ה מתוך, בשלמא לרב יהודה דאמר [בר"ה כ"ח ע"א] נמי גבי שלמים דלא יצא ליכא להקשות, די"ל דס"ל כרבי יוחנן שם [סוכה ל' ע"א], דגזול ביי"ט שנפסל, משום מה"ב, ואפילו דרבנן אמרינן מה"ב, אבל על רבא קשיא, דהא איהו מפרק שם המתני אליבא דר' יצחק בר שמואל, ומשמע דלדידיה נמי ס"ל הכי, ועיין בתשובת שאגת אריה סימן צ"ח, דכתב בפירוש דטעמא הכא משום מה"ב, והוכיח מזה דלא כדעת בעל המאור [סוכה דף י"ד ע"ב], דאמר דלא פסקינן מה"ב אפילו

מעשה חושב

כ"י יש לי מקום עיון טהה דמחלק שם בין שופר לנתיב, יע"ש, והרי בשופר גזול נמי לא היה יוצא ידי חובתו לולי הא דלחן גזול בקול, וא"כ הרי נתיב שגזול לא שייך לומר דלחן גזול נתיב, ולפ"ז הא ממילא אינו יוצא ידי חובתו בגזולין, והירושלמי [סוכה פ"ג ה"א] א"ל לתלמי אלא בין שופר ללולב, משום דנתיבא נלד נמי לא שייך גזול. ומ"מ נריך אני להתייבש בפירוש הירושלמי, וי"ע לעת הפגול, והיינו דאי נימא דס"ל להירושלמי דלחן גזול בקול ומש"ה יוצא ידי חובתו דיעבד בשופר הגזול, וא"כ הרי נתיב נמי הו"ל למימר כן, דלחן גזול נתיבא נלד, וא"כ קשה הא דכתב רמב"ם נתיב ללחן ולקמח, דמש"ה אינו יוצא ידי חובתו נתיבא הגזול, ואמאי, הא אמרינן דנתיבא נלדא ליכא גזול, וניחא דנתיבא אפילו נתיבא גזול אינו יוצא ידי חובתו, מ"מ קשה אמאי קרי ליה גזול, ודוק.

קצת וא"נ משום דגבי שופר גלי קרא וכו' דיוצאים בשופר הגזול כדאיתא בירושלמי וכו'. אני תמיה, דלחן הירושלמי יהיב טעמא למה דיוצאין בשופר הגזול מה שכתב רמב"ם יום תרועה יהיה לכם וגלי קרא דלא חיישינן מה למנוה הנאה בעבירה, הרי הירושלמי לא בא ללחן שגזול מה בין שופר [דלע"ג דכתיב ביה לכם מ"מ] יוצא ידי חובתו בשופר גזול, ללולב דמשום דכתיב ביה לכם אינו יוצא ידי חובתו בגזול, ומשני משום דלכס דכתיב נתיבא גזול, אלא לקמח כתיב, משא"כ בשופר דלא כתיב ביה לכם גבי עשיית שופר, אלא סמוך לתרועה כתיב, וא"כ מהיכא תימי לומר דאינו יוצא ידי חובתו בשופר הגזול, כיון דלא דמי ללולב, ועוד דאי ס"ד לומר דהאי קרא בא לגלות דיוצאין י"ט בשופר הגזול, א"כ אמאי אסור לתקוע בו לכתחילה, דהא אפילו מדרבנן א"ל שיהיה אסור, דמאי שהמירה המורה הרי נתיבא נלדא לתכמים לאסור, וכמ"ש הג"ח⁽¹⁾ בפרק חיצו נשך צ"מ, והט"ז צ"ד סימן קי"ז [ס"ק א'], וע"ש, ודוק, ועוד יש להשיב הרבה על הדברים הללו, וי"ע.

כדאורייתא, דודאי כ"ע ס"ל מהב"ע גבי מצוה דאורייתא, מרב יהודה ורבא הכא, דסבירא להו ע"כ בדאורייתא אמרינן מצוה הבאה בעבירה, אמנם אן בדין אף אי מה"ב במצוה דאורייתא, לדין קשיא הא איירי בתקיעות דרבנן, ובהא ודאי פליג רבא וסבירא ליה לא אמרינן מצוה הבאה בעבירה.

שוב עיינתי דע"כ תוס' גיטין [נ"ה ע"א] ד"ה מ"ט יאוש, לא סבירא להו דהכא טעמא דאינו יוצא משום מה"ב, דכתב שם סוף הדיבור בפירוש דרב יהודה לית ליה כלל מה"ב, וא"כ קשיא דר"י אדר"י, ותוס' אלו נעלם מרבינו הגאון שאגת אריה, וע"כ דסבירא להו לתוס' דהכא טעמא אחרינא איכא, וכמ"ש המחבר פה, דלהכי אינו יוצא, דאמרינן אפוכי מטרת למה, אמאי אמרינן דיוצא וא"כ נהנה ממצוה שיצא ועבר על לאו דמעילה, נימא דאינו יוצא ולא נהנה ולא מעל, וכן גבי שלמים אמרינן דאינו יוצא כדי שלא יעבור על איסור הנאה, דאם אינו יוצא הרי לא נהנה, דעיקר הנאה הוי הנאת מצוה, דהשתא קיימא לן מצות ליהנות ניתנו, וכן מפורש ברשב"א שהביא המחבר [בימות ק"ג ע"ב], וע"ש היטב, דקאמר בפירוש דטעמא דש"ס הכא דאמרינן דלא יצא ולא נהנה ולא יעבור על איסור, וכן בספר טורי אבן [כ"ח ע"א] מפורש כזה, וע"ש היטב, דמדבריו משמע דלכך אינו מועל ואינו יוצא, דחזרו חלילה, דהוי

(1) מעשה חושב. כ"י שם לא מצאתי, ואולי צ"ל בתוס', ע"ש ב"ד ס"ד ע"ב תוד"ה ולא ישכור, וכדף ע' ע"ב תוד"ה חשיך. ועיין עוד בזה במעשה חושב לעיל אות ג' ובשע"ה שם.

הבאה בעבירה, ועיין בהראב"ד פרק [א' הלכה ג'] מהלכות שופר, ודוק, ועיין בחידושי הרשב"א למסכת יבמות דף ק"ג ע"ב ותמצא כדברי, ודוק.

ומעתה לק"מ מה שהקשה הפר"ח [סימן תקפ"ו אות ה'] מהא דאמרינן [כ"ח ע"א] בשופר של עולה לא יתקע ואם תקע יצא, דמשמע דאף התוקע עצמו יוצא, כן נ"ל נכון, ודוק.

ואיך שיהיה הדרן לדמעיקרא, שלפי דעת רבינו ז"ל קשה מההיא דהמודר הנאה ממעיין, והפר"ח [סימן תקפ"ו אות ה'] תירץ דשמא י"ל דלא חשיבא השמיעה והתקיעה הנאה כולי האי כמו גבי הזאה [ר"ה כ"ח ע"א] ומודר הנאה ממעיין [שם], יע"ש, ואכתי תירוצו זה לא יתכן לדעת הרשב"א ז"ל בנדרים דף הנזכר [סוף דף ט"ו], שהקשה וז"ל, ומיהו ק"ל אפילו לאוקימתיה (דרבינא) [דאוקימנא] באומר הנאת תשמישך עלי, הא מצווה במצות עונה, ומצות לאו ליהנות ניתנו, ומ"ש ממודר הנאה משופר דמותר לתקוע תקיעה של מצוה, ותירץ, יע"ש, ומדלא תירץ כתירוצו הר"ן ז"ל שם, דשאני הכא דאיכא הנאת הגוף בהדי מצוה, משמע בהדיא דס"ל דאפילו בדאיכא הנאת הגוף בהדי מצוה שרי, ופשיטא ודאי דהנאת תשמיש לא גריעא מההיא דהזאה ומההיא דהמודר הנאה ממעיין. לכן נ"ל דס"ל לרבינו והרשב"א ז"ל, דדוקא גבי הזאה ומודר הנאה ממעיין קאמר רבא דאסור, משום דהתם מיד כשהזהר עליו וטבל נגמרה המצוה, ואי משהי בהו בתר הכי, נמצא נהנה גופו שלא במקום מצוה, והילכך קאמר רבא דבימות החמה לא יטבול ולא יזה, כין גזרו שמא ישהא, וכה"ג אשכחן בנדרים דף [ל"ח] [ל"ט ע"א] אמתני דהמודר הנאה מחבירו נכנס לבקרו עומד אבל לא יושב, יע"ש, משא"כ בההיא דרבנו, דליכא למיחש למידי, כן נ"ל.

ואחר זמן רב שכתבתי זה, נדפס ובא ספר מעשה דקוח, ובראש הספר הובאו שם חידושים על רבינו מכת"י

מעשה חושב

קצד שאע"פ שבשעת קיום המצות איכא הגוף אין בכך כלום ובלבד שלא יהנה אחר עשיית המצוה וכו'. לא ידעמי מה יענה המאירי במכות דף ט"ו ע"א, דאמרינן תם נאונם, צנלו ע"י הדרה שאין לה הפרה, כגון על דעת רבים, יע"ש, ואי אמרם תם נאונם צנלו בשעת מעשה כל שאינו נהנה אחר עשיית המצוה אין צדק כלום, א"כ במקיים מ"ע דלו מהיה לנאה אע"פ שנהנה מן הביאה מ"מ אין כאן איסור, משום דמנזות לאו ליהנות ניתנו, וא"כ אין עובר על נדרו כלל, ואפשר דיש לרמזי האי דאונם לטובל צמעיין צימות החמה, משום דמתקור דעמו אחר שבה עליה, ואין יצרו מוקפו, דנהנה אחר עשיית המצוה, אבל זה הוא היפך דברי חז"ל [סוכה נ"ב ע"ב] שאמרו מרעונו שבע משביעו רעב, אמנם יש להשיב בזה קצת, ולומר דכמו דאמרינן בכתובות דף מ' ע"א דאין העשה דוחה ל"ם נאונם משום דאי אמרה לא צעניא ליה ליחא לעשה, א"כ הי"נ לענין מנזות לאו ליהנות ניתנו י"ל כן, דלמלמדים אותה לומר לא צעניא ליה כדי שלא יהנה מן האיסור, ואע"ג דבאומר קונם תשמישך עלי על דעת רבים ליכא איסור נדידה כלום, ולא דמי ללו מתיב לאשה, מ"מ כיון דאין עשה זו מנזוה צהלת, אלא דתלוי בנזונה, א"כ אפשר דס"ל להמאירי ז"ל דבמנזוה או לא אמרינן דמנזות לאו ליהנות ניתנו. וכ"ז דוק, ויותר י"ל בזה, דכיון דבאונם גלי קרא דלא שייך עשה אלא בנאווה לו, א"כ הרי בנאווה ראויה לו ליכא מנזוה כלל דנימא לנאוה ליהנות ניתנו, (וס"ל להמאירי ז"ל, דמאי דפריך הש"ס בכתובות הכ"ל לימי עשה וכו', היינו דליף מהכא דאין עשה דוחה ל"ם, ומניל למילף [צמות ד' ע"א] מכלאים דדוחה), וא"כ לפ"י צהרייה האונם, כיון דמו אינה ראויה לו, וליכא מנזוה כלל, לא שייך צוה מו לאו ליהנות ניתנו, ועיין צמוס' כמנזוה דף מ' ע"א דג"ה ימי עשה וכו', ודוק.

[אמר נכד המצוה, מה שתמה מור זקני ז"ל על שיטת המאירי, וכן מוכח שיטת הרשב"א בנדרים ט"ו ע"ב (ועיין לעיל אות קס"ט), דאמרינן

לקרושים אשר בארץ, וראיתי שם בפרק י"ז מהלכות שבת כתוב לאמר משם המאירי ז"ל וז"ל, ומזה הפירוש הוציא רבינו שמואל שמותר לסכך הסוכה באיסורי הנאה וכו', והמפרשים יצ"ו הקשו שהרי מצות לאו ליהנות ניתנו פירושו שאנו מחוייבין לעשות בעל כרחנו ולא להנאת עצמינו, והילכך בסוכה בשעת עשייתה שהיא הישיבה יש הנאה לגוף מאיסורי הנאה, דהיינו צל, כדאמרינן במסכת ע"ז [מ"ח ע"ב], ומיהו יש פירוש אחר במצות לאו ליהנות ניתנו, שאע"פ קצד שבשעת קיום המצות איכא הנאה לגוף אין בכך כלום, ובלבד שלא יהנה אחר עשיית המצוה, כגון המודר הנאה ממעיין דאסור לטבול בו בימות החמה, מפני שאחר שנטהר נהנה אחר עשיית המצוה, ולפירוש זה מותר לסכך באיסורי הנאה, ודברים אלו נכונים ומחודשים, עכ"ל, הנה מבואר מה שכתבתי, ושמה לבי כמוצא שלל רב שזכיתי [לכוין] לדעת גדולים.

ולדעת הר"ן והכלבו דס"ל דבדאיכא הנאת הגוף לא אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו, ק"ל טובא מהא דגרסינן בעירובין בפרק בכל מערבין דף ל"א ע"א, א"ה מ"ט דרבנן, קסברי אסור לקנות בית באיסורי הנאה, מכלל דר' יהודה סבר מותר, קסבר מצות לאו ליהנות ניתנו, אלא הא דאמר רבא מצות לאו ליהנות ניתנו לימא כתנאי אמרה לשמעתיא, אמר לך רבא, אי סבירא להו דאין מערבין אלא לדבר מצוה, דכ"ע מצות לאו ליהנות ניתנו, והכא בהא קא מפלגי וכו', ופרש"י ד"ה מצות לאו ליהנות ניתנו, דאין מערבין אלא לדבר מצוה, ללכת אל בית האבל או לבית המשתה, ע"כ, והשתא לפי דעתם הא לבית המשתה מצוה שיש בה הנאת הגוף היא, והיכי שרי ר' יהודה מטעמא דמצות לאו ליהנות ניתנו, ויש לחלק, דעד כאן לא כתבו הר"ן והכלבו דבדאיכא הנאת הגוף לא אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו אלא דוקא היכא דנהנה גופו מהדבר עצמו שאסרו עליו בהנאה, כגון ההיא דמודר הנאה משופר, שגופו נהנה מתקיעת שופר עצמו שאסרו עליו בהנאה,

מעם המלך

מה"ב דינו יוצא ואינו מועל, ושוב אינו יוצא, כיון שאינו מועל, ולא משמע כן מהרשב"א ומהרב פה, ואולם לדבריהם משמע קצת שהאי אינו יוצא היי רק מדרבנן, ולדידה הוה דאורייתא, עיין היטב. כל זה לדעתנו אליבא דרז"ה, דמודה בתקיעות ר"ה ואפילו בתקיעות דרבנן, אבל אי אמרינן כדעת הר"ן אליבא דרז"ה, ליכא למימר הכי, דהא הוא סבירא ליה דאין חילוק בין תקיעות תעניות לתקיעות ר"ה, וע"כ דלא איירי בתקיעות דרבנן, וא"כ קשיא לימי עשה דשופר וידחה ל"ת דמעילה.

ואפשר ליישב עפ"י מה שכתב הר"ן ז"ל לקמן [ר"ה ל"ב ע"ב, ט' ע"ב מדפי הרי"ף], דהש"ס היה יכול לתרץ דמשום כך אין עשה דשופר דוחה ל"ת דיי"ט, משום דלא הוי בעידנא, אלא דאמת משני, ע"ש היטב, ואם כן לפ"י יש לומר הי"נ לא הוי בעידנא, דמתחילת תקיעה מועל, ואינו מקיים העשה אלא לבסוף, דהא צריך שיעור תקיעה לקיים העשה, וכמ"ש התוס' בחגיגה [ב' ע"ב] ד"ה [כופין את] [לישא שפחה], שהקשו וליתי עשה דפרייה ורביה וידחה ללא תעשה דלא יהיה קרש, (ותירץ ר"י) [ותירץ] דלא הוי בעידנא, דתיכף בשעת העראה עובר על לא תעשה, והעשה אינו מקיים עד סוף ביאה, ע"ש היטב, וזה דוקא לדעת הר"ן, אבל לדברי השבולי לקט הלכות ר"ה [עיי"ש סימן רצד. וצ"ע], שהביא בשם רבינו תם [לכך] [ודלכך] לא משני הש"ס דלא הוי בעידנא, כיון דהוי עשה דרבים, היינו שמוציא בהאי תקיעות רבים י"ח, לכך לא בעינן בעידנא, א"כ קשיא, ואולם י"ל דהרב שבולי לקט סובר דאיירי הכא בתקיעות דרבנן וכמו שבארנו, ורק קשיא לן אליבא דרז"ה, והיינו כפי כוונת הר"ן, וזאת שפיר, דהר"ן לשיטתיה סובר דבעינן בעידנא, והכא לא הוי בעידנא, כאשר בארנו. ואולם זה ליחא לכאורה, דהא אינו מועל בתחילת תקיעה כלל וכלל, דהא עיקר המעילה היא במה שמקיים העשה, ולא במה ששומע הקול,

וכן ההיא דהאומר הנאת תשמישך עלי, הרי גופו נהנה מהדבר עצמו שאסור עליו בהנאה, מה שאין כן ההיא דאין מערבין אלא לדבר מצוה, דאע"ג דגופו נהנה מבית המשתה, מ"מ אין גופו נהנה מבית הקברות, דהיינו הדבר דאסור בהנאה, אלא מבית המשתה, והמשתה אינו אסור עליו בהנאה, ואינו אלא גרמא בעלמא, שגרם לו בית הקברות ליהנות גופו מדבר המותר עליו, וככי הא אמרינן שפיר מצות לאו ליהנות ניתנו. ובזה ניחא לי מה שהקשה הרב שע"א [סימן ל"ח דף י"ג ע"ב] לדעת הר"ה [ר"ה דף ז' ע"א] דס"ל דבמצות דרבנן אמרינן מצות ליהנות ניתנו, מהך דפרק בכל מערבין, דאע"ג דללכת אל בית האבל ולבית המשתה אינו אלא מצוה דרבנן, אפ"ה אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו, אכן כפי מ"ש יש ליישב, דעד כאן לא כתב הר"ה ז"ל אלא דוקא במודר הנאה משופר, שגופו נהנה משופר עצמו שאסור עליו בהנאה, וכמ"ש לעיל, מה שאין כן הכא, כן נראה לי נכון.

דהא דאמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו היינו אפילו לכתחילה, ושלא כדעת מוהר"ם די בוטון ז"ל, אלא שיש לדחות דהתם שאני, דכיון קצ"ה דאינו אלא איסורא דרבנן בעלמא, משום הכי התירו אפילו לכתחילה. ותדע, מדלא פרכינן לרב יהודה דס"ל בר"ה בפרק ראווה כ"ד [כ"ח ע"א] דמצות ליהנות ניתנו מהך מתני'. ועוד נראה דמש"ה לא פרכינן לרב יהודה, משום דאיכא למימר דר"א ברבי צדוק פליג את"ק, וס"ל דערבה של הקדש מותר ליהנות הימנה, דהשתא דייק לישנא דמתני' שפיר, דקתני ר"א ברבי צדוק אומר, ולא קתני אמר ר"א ברבי צדוק, ומ"ש התוס' היינו לפום הלכתא, דק"ל כרבא דמצות לאו ליהנות ניתנו.

ורבינו ז"ל בפירוש המשנה כתב וז"ל, ומה שאמר ר"א ברבי צדוק אינו מודה שמותר ליהנות בו, לפי שעיקר בדינו מצות לאו ליהנות ניתנו, ואע"פ שדעת ר"א ברבי צדוק ז"ל שמותר ליהנות בו, אינו הלכה, עכ"ל, ואם קצ"ה הדברים ככתבן הן תמוהין, דאיך כתב דאין הלכה כר"א ברבי צדוק, כיון דק"ל כרבא דמצות לאו ליהנות ניתנו, וכבר תמה עליו הרב בעל תי"ט [מעילה פ"ג משנה ד'], יע"ש, וראיתי בהרב חזון נחום [מעילה שם] הנדפס בקרב ימים שהגיה בדבריו במקום

ודע דמהא דתנן בפ"ג דמעילה דף י"ג ע"ב, ערבה לא נהנים ולא מועלין, ר"א ברבי צדוק אומר, נוהגין היו הזקנים שהיו נותנין^[2] אותן בלולביהן, וכתבו התוס' שם [ד"ה נהנין] דהיינו טעמא, דקסבר מצות לאו ליהנות ניתנו, נראה לכאורה

מעשה חושב

מאות לאו ליהנות ניתנו גם היכא דליכא הנאה הגוף צדדי מלוה, מהא דמכות ט"ז ע"א, דאמרינן שם דמשכחת בטול העשה היכא שהדירה על דעת רבי, ע"ש, ולפי שיטת הרשב"א והמאירי (תמינס) [מינענן], דהא מנות לאו ליהנות ניתנו, ול"ש מירון הרשב"א גנדרים [שם] דלפטר לקיים מנות פו"ר נאשה אסרה, דהא אשה זו הוא מלוה לקחת מגזירת הכותב, נלע"ד לישב בפשיטות, דהנה המעיין ברשב"א גנדרים ט"ו סוף ע"ב יראה דהקשה עוד, דמי ששטר על עצמו הנאה כל הנשים שבעולם לא יחול הנדה כלל, דאי אפשר לקיים פרו ורבי, וע"ז מירן דממורחא דהנאה תשמישן לאו דוקא, אלא צאמר גופך למשמש עלי, ע"ש, נראה דכונן הרשב"א למחן קושיא זו דמל"ג, דמיירי שסברה למשמש אף צלי הנאה, וא"כ אף אם ימא דמל"ג, מ"מ הא אסרה עליו אף צלי הנאה, וכדאמרינן גנדרים ט"ז ע"ב דצאמר הנאה סוכה עלי מקשי הא מל"ג, ומקוי צאמר ישיבת סוכה עלי, ע"ש וצ"ל, דלסור לשבת צה אף אם מל"ג, והדבר צדור דהרשב"א יפרש הא דמכות ט"ז ע"א, שהדירה ברפס או על דעת רבי, שאמר גופך למשמש קונם עלי, ולאסור לצא עלי אף אם נאמר מל"ג, זה פשוט לע"ד.

טעם המלך

דבקול ליכא מעילה, דהא ק"ל בפסחים [כ"ו ע"א] דקול ומראה וריח אין בהם משום מעילה, והא דמעל הכא היינו כמו שכתב הרב פה והרשב"א ביבמות [ק"ג ע"א], שנהנה בקיום העשה שקיים מצות ה', וע"ז אמר רבא מצות לאו ליהנות ניתנו, ולא מעל בו, וא"כ הוי שפיר בעידינא, ועיין במוהר"ם בן חביב ובלח"מ הלכות שופר [פרק א' הלכה ג.], כי המה היו לומדין דמעל בקול, (ונארגו), והקשו מהאי דפסחים [כ"ו ע"א], אמנם ליתא, דכולי עלמא סוכר דבקול אין מעילה, אלא עיקר המעילה היא בקיום המצוה עצמה, וזה היה כוונת רבינו הרמב"ם ז"ל [הלכות שופר פ"א הלכה ג'] זה לשונו, שופר של עולה לא יתקע, ואם תקע יצא, שהרי אין מעילה בקול, ואם תאמר והא נהנה בשמיעת הקול, מצות לאו ליהנות ניתנו, עכ"ל, ונדחק בו הרב לחם משנה והרב פרי חדש סימן תקפ"ו, ע"ש היטב, ולדעתי כך היא כוונת הר"מ, אם תקע יצא, שהרי אין מעילה בקול, דאם יש מעילה בקול לא הוי יוצא אף אי מצות לאו ליהנות ניתנו, מ"מ הרי נהנה בקול, והוא סוכר כדעת הך פוסקים דאם [יש] עוד הנאה בהאי מצוה, לא מהני מצות לאו ליהנות ניתנו, וכסברת הר"ן והכל בו שהביא הרב פה, ואם מעל הוי מצוה הבאה בעבירה, ולא יצא, כיון שעבר עבירה, אולם אין מעילה בקול, וע"ז הקשה רא"ת והא נהנה בקול, כלומר אף שבכל מקום אין מעילה בקול לפי שאין בו ממש, מ"מ הכא הרי נהנה בקול, שעשה המצוה, לזה אמר מצות לאו ליהנות ניתנו, ומסולקים כל הקושיות (והדחורים) [והדחוקים] בדברי הרמב"ם, ודוק, ובאמת אי אפשר לומר כדעת הרב פה בכונת הר"ה לפ"ו, דוק.

קצה דכיון דאינו אלא איסורא דרבנן בעלמא מש"ה התירו אפילו לכתחילה. לכאורה תמוה דלכתי מה יענה אהא דצני למימר הש"ס צעירובין דף ל"א ע"א דטעמא דרבי יהודה דס"ל דמותר לקנות בית צאיסורי הנאה הוא משום דמנות לאו ליהנות ניתנו, והרי ר' יהודה ס"ל [צעירובין כ"ו ע"א] דמערבין לכתחילה צנית הקצרות, ואיסור הנאה תשמישי מת הוא מדאורייתא, דלין ג"ש מעגלה ערופה [סנהדרין מ"ז ע"ב], ואפשר לומר דכיון דאיסור תשמישי אינו אלא מדרבנן, ומן הסורה אינו צריך לעירוב כלל, ואינו רואה לקנות בית צאיסורי הנאה אלא להגלל מאיסור תשמישי דרבנן, א"כ י"ל או דמן הסורה אינו קונה, ואינו עובר כלל, ולענין איסור דרבנן מו אמרינן דמנות לאו ליהנות ניתנו ואפילו לכתחילה מותר, ודוק.

ובחיודושי אמרתי לפרש דברי רב יהודה ורבא בזה, דהנה דברי רב יהודה תמוהים מאד, מאי אמר [ר"ה כ"ח ע"א] ואם תקע יצא כיון דנפיק לחולין, הרי קושית רבא כיתד התקוע, דהא ע"י התקיעה יוצא לחולין ובאיסורא תקע, ומאי ס"ד דרב יהודה, ולשונו תמוה מאד ואין מפרק, אמנם באמת הרב מוהר"ם בן חביב [יום תרועה דף כח ע"א ד"ה אר"ן] הקשה לפי שיטתיה דהיה סוכר דמעילה הוא בקול, לכאורה לא מקשי רבא מידי, לפי דעת הטור סימן תקפ"ז דאדם יוצא בסוף תקיעה לבד

[אום מ'] דר' יהודה ס"ל תמוזין דאורייתא, ע"ש, וא"כ נספר מירוזו של מור בש"ס צני ל"ח ע"א, ע"ש היטב, ואין כאן מקום לפלפל.

וקני ז"ל, וקושימו קמה וגם ניצנה, ולפי האמור דר"י ס"ל תמוזין דאורייתא צ"ע

קצו ואם הדברים ככתבן הן תמוהין וכו', כיון כרבא דמצות לאו ליהנות ניתנו וכו'. פימא לתמימהו, שהרי הא דק"ל כרבא דמנות לאו ליהנות ניתנו, היינו דצדיענד יולא ידי תוכנו מהאי טעמא, וכמ"ש מוהר"ם די בוטון, וא"כ ר"א בר' צדוק דס"ל דוקא דאינו נותנין אותן בלולביהן, מוכח דלפילו לכתחילה מותר ליהנות בהן, וע"ז קאמר דאין הלכה כרבא צ"ל, דאי מטעם דמנות לאו ליהנות ניתנו, הרי לא היה מותר לכתחילה, ורבא צ"ל דס"ל דלפילו לכתחילה מותר, ע"כ אינו מודה למ"ק דס"ל דלא נהנין, ולא היה להו להזקנים ליתן בלולביהן לכתחילה, דמנות לאו ליהנות ניתנו אינו אלא צדיענד, וא"כ לפ"ז א"ל לשבשי דברי הרמב"ם ז"ל.

[2] והו כנירסת הגהות שטמ"ק שם אות ד', וע"ש גם באות ט', ובהגהות הכ"ח אות ב', וכן הוא הלשון בפירוש רבינו גרשום שם.

אינו מודה אינו מוכרח, וכונת דבריו הוא, דר"א ברבי צדוק חולק על ת"ק, מדקאמר ר"א ברבי צדוק אומר, והי"פ, דת"ק קאמר ערבה של הקדש לא נהנין ולא מועלין, ור"א ברבי צדוק ס"ל שנהנין ממנה אפילו לדבר הרשות, והביא ראיה על זה ממה שהיו נוהגין אותן בלולביהן, משום דס"ל דמצות ליהנות ניתנו, וא"כ אין חילוק בין דבר הרשות לדבר מצוה, אמנם לפי מאי דקי"ל דמצות לאו ליהנות ניתנו, אם כן אין ראיתו

קצו בטעם המלך. כיון דאפשר בשאלה והא קי"ל יש שאלה בהקדש וכה"ג מצוה לאתשולי וכו'. ה"ל ליתיה, והאשמיטמיה דברי הרשב"א בשו"ע ס"ג סימן ש"ג והר"ם בספר החינוך מנה"ל, דטרמו ליישב אמאי נדר חל על דבר מזה כמו בקונס יצינת סוכה עלי נדרים ט"ו ע"א, דלית עשה ולידתי ל"ת דכל יתל, ומילתו משום דנדר עשה ול"ת הוא, וע"ס, וכמד הרשב"א ז"ל ליישב קושיית השולח (דל"ה נחל ליה במירון זה, משום דאמרין ציננות דף ה' ע"א דעשה דמנוגע דוחה ל"ת ועשה דמיר משום דמיר אימ"ל בשאלה) בדוקא, וע"ס, ולדברי הרב הזה הכי הקושיא מעיקרה ליתא, משום דכיון דנדר אימ"ל בשאלה [ומנה"ל לאשטלי, דהכי מטעם זה הו"ל נדרים דבר שיש לו ממירין ולא בטלו אפילו באלף, כדאימ"ל נדרים דף נ"ט ע"א משום דרבי נתן, בלא טעמא שכתב הרב ז"ל כאן], ואפי"ה לא נחל להו לומר דמהאי טעמא אין העשה דוחה ללא דכל יתל. ומ"ס לענין שאלה אחר שמיטה חריקה, נעלמו ממנו דברי התוס' בכרייתם דף י"ג סוף ע"ג ד"ה ארבע, שכתב דאחר שמיטה חריקה לא מהני שאלה, ולא ארבע מה ענין שאלה לנ"ד, דאטו האי דינא דשופר של עולה אס יזל"ה צו ידי מוכתו מיירי מצעלים שהקדישו את העולה והשלמים דינמ"ל דיש צדס ליתשל עליהם ואפילו ממו, ודוק.

מעשה הושב

טעם המלך

בלי בחילת תקיעה, א"כ מאי מקשה רבא אימת מעל לבתר דתקע כי קא תקע באיסורא קא תקע, דזה ליתא, דהא מעל בתחילת תקיעה, והרי הוא יוצא בסוף תקיעה לבר מבלי התחלת התקיעה, א"כ שפיר אמר רב יהודה כיון דמעל נפקא לחולין, כלומר כיון דמעל בתחילת תקיעה נפקא לחולין, והרי הוא יוצא בסוף תקיעה, עיין בקונטרס כפות תמרים, ובאמת כל זה לשיטת מוהר"ם בן חביב, דהיה סובר דטעמא דמעל הוא משום קול, וכאשר הוא העלה שם דרב יהודה ורבא שניהם סבירא להו דמועלין בקול, וחולקין על הש"ס בפסחים, ע"ש היטב, אבל האמת אינו כן, אלא דמעילה הוא בקיום המצוה לפי ההו"א דמצות ליהנות ניתנו, ואף אי ליכא קול מעל, וא"כ שפיר הקשה רבא, דהא בתחילת תקיעה לא מעל כלל, דהוי קול גרידא, וליכא מצוה, ואינו מועל אלא בקיום המצוה, ושפיר אמר אימת מעל לבתר דתקע, דבקול ליכא מעילה, זה היה סברת רבא, אמנם מי יתפוס את רב יהודה אם לא סובר כן, אלא סובר דבקול יש דין מעילה, ומעל בתחילת התקיעה, ובסוף תקיעה שיוצא בו כבר נפיק לחולין.

ואם באנו לכך מסולק הקושיא על רב יהודה ממה שהקשה הרב פה מהאי דערבה של הקדש, דאמר ר"א בר צדוק דוקנים היו נוטלין לערבה של מצוה, וע"כ דטעמא משום דמצות לאו ליהנות ניתנו, וכן ממקומות אחרים שהקשו עליו, דמוכח מצות לאו ליהנות ניתנו, דמי אמר לן דרב יהודה חולק, ד"ל דאית ליה נמי מצות לאו ליהנות ניתנו, אלא דהוא סובר כיון דאיכא הנאת קול בלי קיום המצוה, לא מהני מצות לאו ליהנות ניתנו, וכמו שכתב הר"ן והכל בו שהביא הרב פה, ואם כן בערבה דאיכא נטילה וליכא שום הנאה בלי המצוה, מודה רב יהודה דאמרין דלא מועלין, כיון דליכא הנאה בלי המצוה, אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו. ועוד אמתי לפרש לפי דברינו לעיל דאיירי רב יהודה בתקיעות דרבנן, ולפ"ז יש לומר דכזה פליגי רבא ורב יהודה, דר"י סובר לכך לא יצא בשלמים, כיון דהוי רק מצוה דרבנן, אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו, וכדעת הר"ן אליבא דר"ה, ורבא סובר דאפילו במצות דרבנן אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו, והיינו שרבא אמר מתחילה [בר"ה שם] אחד זה ואחד זה לא יצא, ולבסוף אמר דיצא, דמתחילה היה סובר כרב יהודה, דיש חילוק בין מצוה דאורייתא למצוה דרבנן, ולבסוף חזר ואמר דאין חילוק, דמצות לאו ליהנות ניתנו אפילו במצוה דרבנן, ולפ"ז ל"ק על רב יהודה מהאי דר"א בר צדוק דקאמר דוקנים היו נוטלין ערבה של הקדש בלולביהן, דהתם איירי בדאורייתא, או בגבולין וכי"ט ראשון, או במקדש, וכל שבעה דאורייתא.

ובזה ניחא נמי קושית הרב טורי אבן על רב יהודה מהאי דלולב הגזול, דתנן במתניתין [כ"ט ע"ב] של אשרה ושל עיר הנדחת פטולה, ודייק בגמרא [ל"א ע"ב] דאשירה דומיא דעיר הנדחת, וטעמא משום כתותי מיכחת שיעורא, וקשיא לרב יהודה, הא לדידיה אף באין אשרה דמשה לא יצא, ואפילו בע"ז של גוי, דהרי אסור בהנאה, ולדידיה הרי מצות ליהנות ניתנו, וכמ"ס התוס' כאן [ל"ב ע"א, ד"ה באשירה דמשה], דע"כ גרסינן רבא במקום רב יהודה גבי שופר של ע"ז, ולפי דברי ניחא, דהתם נמי מודה רב יהודה, או משום דהתם הוי נטילה לחוד וליכא הנאה, או דרב יהודה מוקים למתני כ"ט הראשון, ולכן דווקא אשירה דומיא דעיר הנדחת, דלית לה ביטול, דאם אית לה ביטול יצא, דבדאורייתא מודה רב יהודה דאמרין מצות לאו ליהנות ניתנו, אמנם ע"ז יש לפקפק קצת, ואין כאן מקומו להאריך.

ואף אי נימא דאין בזה חולק, וכולי עלמא סבירא להו דאין מועלין בקול, יש לקיים כל הני דאמרנו, דהא הכל בו שהביא הרב פה רצה לומר דהאי דמודר הנאה משופר דמותר לתקוע תקיעה של מצוה, היינו דוקא שאחר תוקע לו, אבל הוא בעצמו לא יתקע, לפי שמתגאה בתקיעתו, ועיין מוהר"ם [בן] חביב, וא"כ קשיא שופר של עולה, וצ"ל או כוונת הרב פה דבאמת לכתחילה לא, או כפירוקא של הרב מוהר"ם חביב קונטרס כפות תמרים, דהוא בעצמו אמת אינו יוצא, אלא השומע יוצא, כל זאת אם אמרינן שלא יוכל ליהנות בהדי מצוה, אבל אם אמרינן כרשב"א וטיעתו, דמותר ליהנות בהדי מצוה אף הנאת הגוף, לא קשיא כלל, אף דאיכא ליה הנאה בהאי דתקע בעצמו, מ"מ מצות לאו ליהנות ניתנו יוצא, וא"כ יש לומר דלכך סבירא ליה לרב יהודה הכא דבשלמים לא יצא, כיון דאיכא הנאת גוף בלי הנאת מצוה, ולכך אף אי מצות לאו ליהנות ניתנו, מ"מ הרי הכא איכא הנאת גוף בלי מצוה, שמתגאה בתקיעתו, והוי הנאה, אבל גבי שאר מצות שאין הנאה לגוף, כגון גבי נטילת לולב וערבה, שאין שייך לומר שמתגאה, מודה רב יהודה דמצות לאו ליהנות ניתנו, ורבא חדושי [חדיש] ליה דאפילו אם יש הנאה לגוף לא אמרינן מצות ליהנות ניתנו.

ובגוף הדברים של הכל בו, דכתב גבי מודר הנאה דדוקא אחר תוקע לו, אבל הוא עצמו לא יתקע, לפי שמתגאה בתקיעתו ונהנה מזה, ודייק עליו הרב מוהר"ם בן חביב בקונטרס כפות תמרים א"כ אמאי יוצא בשופר של עולה ובשופר של שלמים, וכתב הוא דבאמת אינו יוצא אלא השומע יוצא, ע"ש, ולדידן נראה דדוקא במודר הנאה סבירא ליה הכלבו דזהו אסור, דבמודר מצונו אף הנאה מועטת איסורא, דהא ויתור אסור, וכמו שכתב הרמב"ם [פ"ו מהלכות נדרים הלכה ג', ע"ש בלח"מ], וכמ"ס הכ"מ בשם רבי מאיר המעילי לענין טובת הנאה, שבכל מקום מותר, וגבי נדר אסור, עיין ברמב"ם [שם פ"ו הלכה י"א], ואולם גבי שופר של עולה ושל שלמים זה ליתא, דהתם בעינן הנאה מעליא, ול"ק כלל מהתם, זה היה נראה לענ"ד.

ואי אמרינן כדעת הרשב"א שהביא המחבר פה, שאפילו אי איכא הנאה בלי עשיית המצוה מ"מ אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו, מתורץ נמי קושית רש"ל בים של שלמה לב"ק פרק ששי סימן ט', דהקשה להך פוסקים דפסקו כרב יוסף [ב"ק נ"ו ע"ב] גבי שומר, דהוי ש"ש משום דבהאי שעתא פטור מפרוטה לעני, דא"כ היאך פסקינן הכא דמצות לאו ליהנות ניתנו, מ"מ קשיא הא נהנה, שפטור מפרוטה דרב יוסף, ולפי דעת הרשב"א שאף אם נהנה בלי הנאת מצוה מ"מ אם הוי הנאה שמגיע לו מכח מצוה אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו, מ"מ קשיא הא נהנה, שפטור מפרוטה דרב יוסף, אף שנהנה מפרוטה דרב יוסף, מ"מ הרי היא הנאה דמטי ליה מכח המצוה, ולא עדיפא האי הנאה מהנאת תשמיש, שסובר הרשב"א שאם אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו, מותר בתשמיש אף אם קנה התשמיש, וכמו שהוכיח מזה הרב דסבירא ליה להרשב"א דלא כהר"ן והכל בו, ולפ"ז יש לומר דהך פוסקים כוליהו סבירא להו כדעת הרשב"א ודעמיה. שוב ראיתי בתוס' שבועות [מ"ד ע"ב] ד"ה ורב יוסף, שהקשו נמי קושית רש"ל, ואשמיטמיה לרש"ל דברי תוס', ועיין בש"ך ח"מ סימן רס"ז ס"ק י"ד,

ובגוף הדברים של הכל בו, דכתב גבי מודר הנאה דדוקא אחר תוקע לו, אבל הוא עצמו לא יתקע, לפי שמתגאה בתקיעתו ונהנה מזה, ודייק עליו הרב מוהר"ם בן חביב בקונטרס כפות תמרים א"כ אמאי יוצא בשופר של עולה ובשופר של שלמים, וכתב הוא דבאמת אינו יוצא אלא השומע יוצא, ע"ש, ולדידן נראה דדוקא במודר הנאה סבירא ליה הכלבו דזהו אסור, דבמודר מצונו אף הנאה מועטת איסורא, דהא ויתור אסור, וכמו שכתב הרמב"ם [פ"ו מהלכות נדרים הלכה ג', ע"ש בלח"מ], וכמ"ס הכ"מ בשם רבי מאיר המעילי לענין טובת הנאה, שבכל מקום מותר, וגבי נדר אסור, עיין ברמב"ם [שם פ"ו הלכה י"א], ואולם גבי שופר של עולה ושל שלמים זה ליתא, דהתם בעינן הנאה מעליא, ול"ק כלל מהתם, זה היה נראה לענ"ד.

ואי אמרינן כדעת הרשב"א שהביא המחבר פה, שאפילו אי איכא הנאה בלי עשיית המצוה מ"מ אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו, מתורץ נמי קושית רש"ל בים של שלמה לב"ק פרק ששי סימן ט', דהקשה להך פוסקים דפסקו כרב יוסף [ב"ק נ"ו ע"ב] גבי שומר, דהוי ש"ש משום דבהאי שעתא פטור מפרוטה לעני, דא"כ היאך פסקינן הכא דמצות לאו ליהנות ניתנו, מ"מ קשיא הא נהנה, שפטור מפרוטה דרב יוסף, ולפי דעת הרשב"א שאף אם נהנה בלי הנאת מצוה מ"מ אם הוי הנאה שמגיע לו מכח מצוה אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו, מ"מ קשיא הא נהנה, שפטור מפרוטה דרב יוסף, אף שנהנה מפרוטה דרב יוסף, מ"מ הרי היא הנאה דמטי ליה מכח המצוה, ולא עדיפא האי הנאה מהנאת תשמיש, שסובר הרשב"א שאם אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו, מותר בתשמיש אף אם קנה התשמיש, וכמו שהוכיח מזה הרב דסבירא ליה להרשב"א דלא כהר"ן והכל בו, ולפ"ז יש לומר דהך פוסקים כוליהו סבירא להו כדעת הרשב"א ודעמיה. שוב ראיתי בתוס' שבועות [מ"ד ע"ב] ד"ה ורב יוסף, שהקשו נמי קושית רש"ל, ואשמיטמיה לרש"ל דברי תוס', ועיין בש"ך ח"מ סימן רס"ז ס"ק י"ד,

צדוק היא, ובפרק בכל מערבין דף ל"א ע"א אמרינן, אלא הא דאמר רבא מצות לאו ליהנות ניתנו לימא כתנאי אמרה לשמעתיא וכו', משמע בהדיא דהא דרבא מילתא פסיקתא אליבא דכ"ע היא. ולכן נראה דבמקום אינו מודה צ"ל אינו אומר, וכונת דבריו לומר דר"א ברבי צדוק אינו חולק את"ק לומר דמותר ליהנות, לפי שעיקר בידינו מצות לאו ליהנות ניתנו, דקי"ל כרבא, וחזר ואמר, ואע"פ שדעת ר"א ברבי צדוק שמותר ליהנות, כלומר דאפילו לדעת רב יהודה דס"ל דמצות ליהנות ניתנו, ואם כן ע"כ שדעת ר"א ברבי צדוק שמותר ליהנות ופליג את"ק, אפ"ה אין הלכה כמותו, וכן נראה מלשון מוהר"י קורקוס שהביא [בחזון נחום] אח"כ, ע"ש, ודוק.^[3]

טעם המלך

כ"ע"ב]. ואולם יש לחכך בזה, דאין ישאל על הקדשו, הא אם שואל יוצא לחולין, והיו חולין שנשחטו בעזרה, הא רבינו רש"י ז"ל [ר"ה כ"ח ע"א ד"ה של עולה] כתב בלא"ה דרב יהודה איירי בתלשה מחיים וקודם זריקה, דאי לאחר זריקה אינו מועל, דמשנזרק שוב אינו מועל, כיון דעור והקרניים לכהנים, ואולי מזה הוציא רש"י דרב יהודה סובר כמ"ד בובחים [פ"ו ע"א] דמשנזרק שוב אינו מועל, והיה קשה לרש"י טענותינו, יבוא עשה דשופר וידחה ל"ת דמעילה, וע"כ דס"ל לר"י כמו שאמרנו, כיון דאפשר בשאלה, וזה ליתא אלא גבי אם נתלשה מחיים ותקע בו קודם זריקה, דזולת זה היו חולין שנשחטו בעזרה, וקשיא מאי פסקא דרב יהודה, והלא סתמא אמר, והו"ל לחלק בין אם תקע בו קודם זריקה או לאחר זריקה, וע"כ דרב יהודה סובר כמ"ד דלאחר זריקה אינו מועל כלל, ולכן פסקא ליה מילתייהו, דאי אפשר בענין אחר, ומסולק בזה טענת הרב מוהר"ם בן חביב בקונטרס כפות תמרים, דהקשה על רש"י היאך ראה שרב יהודה סבירא ליה כהך מ"ד בובחים [פ"ו ע"א], דילמא כאיך [בובחים] סבירא ליה, ואפילו לאחר זריקה מועל, ובדברינו מוכח דע"כ רב יהודה הכא סובר כאשר בארנו, ומסולק נמי קושייתו שם דאמאי פירש רש"י דמיירי מחיים, דילמא לאחר שחיטה וקודם זריקה, דהא האי מ"ד סובר רק דזריקה מוציא מידי מעילה, ולדידן אתי שפיר, דע"כ מחיים איירי, דאי לאחר שחיטה אכתי קשיא הא הו"ל חולין שנשחטו בעזרה, דוק.

ואולם אכתי לבי משהס בזה, דהתינת דלכתחילה לא יתקע, דאפשר למיתשל עלה, הא אם תקע בדעיבד, ואיירי בשוגג כמו שכתב תוס' [ד"ה בשופר] בפירושו, דהא כמזיד לא מעל, וא"כ אם היה שוגג ולא ידע שהוא עולה או שלמים, אמאי אינו יוצא, דהכי קשיא, דהא לא הו"ל עבירה כלל, דעשה דוחה לל"ת, ול"ש למימר הו"ל ליה למיתשל עלה, הא לא ידע דהו"ל עולה, ואין יתשל עלה, וצ"ל כיון דאם הו"ל ידע לא הו"ל עשה דוחה לל"ת, שוב אינו דוחה אפילו בשוגג. ומה שראיתי לפקפק בזה, אכתי קשה מאי פסקא דרב יהודה, הא האי אי בעי למתשל שייך דוקא אם הבעלים בעצמן תוקעין בו, אבל אם אחר תוקע בו, שאינו בעליו, קשיא לן דהא אי אפשר למיתשל עלה, וא"כ לכתחילה מותר לו לתקוע, ואף נמי בדעיבד, וע"ע. ולולי דמסתפינא הייתי אומר דלכן אינו דוחה לאו דמעילה, כיון דמעילה צריך נמי לתשלומין, וזהו מ"ע, כמו שכתב הר"ם הלכות מעילה פ"א ה"ג במה שהשיב שם בתחילתו כדרכו תמיד, וכתב שיש בו מצות ל"ת ועשה, וא"כ הו"ל כמו ל"ת ועשה, ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה, ואף שהעשה על דבר אחר, והיינו התשלומין, מ"מ אלים ללאו, ואינו נדחה מפני עשה גרידא, ועיין בזה.

ועל דברת הרב שנקט לפשוטו דאם עובר עבירה דרבנן נמי אמרינן מצוה הבאה בעבירה, ומייתי ראייה מהאי דטבל טבול מדרבנן, ולפ"י משוך נפשיה ודוחקיה להביא ראייה מהירושלמי דהתורה התיירה בפירוש מצוה הבאה בעבירה גבי שופר, ולדעתי ליתא כלל ראייה מירושלמי, חדא דאין

ועל דברת הרב שנקט לפשוטו דאם עובר עבירה דרבנן נמי אמרינן מצוה הבאה בעבירה, ומייתי ראייה מהאי דטבל טבול מדרבנן, ולפ"י משוך נפשיה ודוחקיה להביא ראייה מהירושלמי דהתורה התיירה בפירוש מצוה הבאה בעבירה גבי שופר, ולדעתי ליתא כלל ראייה מירושלמי, חדא דאין

עוד ראיתי להעיר מה שעמדתי עליו להקשות על גופא דפלוגתא דרב יהודא ורבא, במאי פליגי כלל בדעיבד אם יצא אם לאו, מהיכי תיתי דלא יצא, הא לא מעל כלל, דהא אמרינן בסוכה [מ"ב ע"א], אמר רב הונא, אומר היה ר' יוסי עולת עוף שנמצאת בין אגפים וכסבור חטאת העוף היא ואכלה פטור, ופירש רש"י, ואכלה, ונמצא שמעל באדשי שמים בשוגג, פטור, מאקרבן מעילה, הואיל דעם החטאת נמצאת, ואכילתה מצוה וכו', והו"ל ליה טועה בדבר מצוה ופטור, וא"כ ה"נ הא לא מעל כלל, דהא טועה בדבר מצוה הוא, והרי קי"ל טועה בדבר מצוה פטור, כדפסק הרמב"ם [פרק ב' מהלכות שגגות הלכה י"ב], ואפילו איסורא לא עשה, דאם איסור עשה, מעל, והא דנקט פטור, על הדעיבד, דלא שייך דין טועה ודין מעילה רק בשוגג, אמנם אפילו איסורא לא עשה, ולית דין צריך בשש, ואף לפי שיטת הש"ס [בסוכה] שם דאף לרבי יוסי דאמר טועה בדבר מצוה פטור אפ"ה מעל, הכא גבי אכילת עוף היינו טעמא למ"ד פסחים [ע"ב ע"ב] דטעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה לא הו"ל ליה טועה בדבר מצוה, והכא לא עשה מצוה, כיון דהו"ל עולה, אבל הכא גבי תקיעות שופר הא עשה מצוה, דהא תקע, ולרב יהודה לשיטתיה שכתב [קל"ז ע"א] ודאי קשיא ע"ש, ואולם לפי מה שהעליתי במקום אחר [פרק ב' מהלכות שגגות]^[4] לצדד ולומר דהאי אם טעה בדבר מצוה פטור היינו דוקא אם המצוה היא דאורייתא, הו"ל ליה טרוד בדבר מצוה, דבהיל לעשות מצוה שצויה לו השם, אבל במצוה דרבנן לא אמרינן טעה בדבר מצוה פטור, א"כ הכי נמי לפי מה שהערתני לעיל לומר דרב יהודה ורבא איירי בתקיעות דרבנן של ר"ה, ה"נ ל"ק, כמבואר, ואולם אין אנכי מחליט הדבר, כי יש לנו ראיות לכאן ולכאן. ועיין לעיל פרק ג' מהלכות שופר^[5].

[3] והשתא שזכינו בהגלות נגלות פירוש המשנה להרמב"ם בחרגום מדויק מלשון הערבי המקורי, מהזדרת הרב קפאח, נתחזרו דברי רבינו הרמב"ם כשמלה, וז"ל, וזה שאמר ר"א בר' צדוק, אין במשמע שמותר ליהנות בה, לפי שהכלל הוא אצלנו מצות לאו ליהנות ניתנו, וזה דבר נכון באופן זה, אבל אם היה סובר ר' אלעזר שצוה ליהנות ממנה, אינה הלכה. עכ"ל. והוא כפי מה שכתב רבינו שיעורא"מ, ויק בסוף דבריו, שפירש שצוה אפילו לדעת רב יהודה וכו', וזה לפי מה שגורס ואע"פ וכו', הנה לפי גירסת המדויקת הנ"ל א"ש טפי, והכי קאמר, אילו לא היה כנתנו משום דמצות לאו ליהנות ניתנו, אלא היה כנתנו שמותר ליהנות מהקדש, אז לא היתה הלכה כדבריו, אלא כת"ק, אמנם השתא שפירשנו שצוה ליהנות ניתנו, שפיר הלכה כדבריו. [4] טעם המלך. לפנינו אין טעם המלך על הלכות שגגות. [5] טעם המלך. אולי צ"ל כפרק א' מהלכות שופר, וכנתנו על השע"ה שם שדן בענין של מצות לאו ליהנות ניתנו אם מיירי גם בהנאת הגוף, אבל בענין זה שדן כאן, אם במצוה דרבנן אמרינן טעה בדבר מצוה פטור, לא מיירי שם.